

הדף היומי

מסכת כתובות - דף ח'

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ת
לע"נ גיטל מלכה ע"ה בת הר"ר אשר אנטשיל ז"ל

עיונים על הדף

מה קודם למה ברכת אירוסין או מעשה הקידושין?

ברכת אירוסין בבית אירוסין וכו'. האם הברכה היא לפני מעשה הקידושין או לאחריו. נחלקו הראשונים טובא בדבר זה. ורוב ככל הראשונים, הקשו האיר והגו לברך אחר הקידושין, הא כל המצוות מברך ועובר לעשייתן.

הרמב"ם (פ"ג הכ"ג מאישות) ס"ל שמברך קודם הקידושין, וז"ל כל המקדש אשה בין ע"י עצמו בין ע"י שליח צריך לברך קודם הקידושין הוא או שלוחו, ואח"כ מקדש כדרך שמברכין קודם כל מצוות. ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין, שזו ברכה לבטלה מה שנעשה כבר נעשה. עכ"ל. כן הוכיח הרמ"מ מדעת הרמב"ן בפסחים דף (ז:), וכתב שם מלבד מקדש בביאה שבאותה שעה אין ראוי לברך מצד לא יראה בך ערות דבר. וקודם לזה עדיין אינה שעת הברכה. אולם בשאר מעשה הקידושין, מברך, והדר קדיש. כדי שיהא עובר לעשייתן.

אולם הראב"ד השיג מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים, ואולי לא תרצה לקבל ממנו, לפיכך מברך אח"כ. וכן הוא במאירי וכן הוא ברשב"א דלמא הדרי ביה. וברא"ה כתב שמברכין אח"כ משום דהוי ברכת השבח ולא ברכת המצוות. ועי' לקמן פלוגת הרמב"ם והרא"ש.

הרמב"ם שפסק שאם לא בירך, שוב אינו מברך. היות וס"ל דהוי כברכת המצוות ממש. אולם ברא"ש (סי' יז) דאם לא בירך, יברך בשעת הנישואים יחד עם הז' ברכות. ועי' בבאור הגר"א (אבה"ע סי' לד' סק"ט) דתלי פלוגתם אי הוי ברכת המצוות או ברכת השבח. אף שיש לומר, שאם לא נגמרה המצוה עד אחר הנישואין, אף לצד דהוי ברכת המצוות, יש לברך בתורת השלמה, בדומה לנטל לולב, יכול לברך, שלא נגמרה המצוה עד אחר הנענועים.

בשו"ע (סי' לד' ס"א) כתב ואחר שיגמור הברכה, יקדש. ובאמת החלקת מחוקק ובב"ש כתבו, שכך הוא העיקר מחמת עובר לעשייתן. ושניהם כתבו דאם לא בירך יברך אח"כ. (ויש לעי' היטב בפלוגת המחבר והרמ"א שם סי' ג', דאפשר דפלוגתם אינה ככה"ג שקידש ומיד נשא ורק לא בירך. אלא נפרדה החבילה לגמרי, וקידש ולאחר תקופה נשא האם ככה"ג שייך ברכה ויל"ע ועוד יש ללקדק על מה קאי הגאון בבאורי) והוסף הח"מ שבדאי כן הוא שנהגו שהמסדר קידושין מברך. (ונראה ראייתו שמכך אתה למד שדין הוא דהוי ברכת השבח.) ברע"א דן (בשם המקור ברוך סי' כב') אם המקדש בא מעיר שנהגו לברך קודם הקידושין, והמתקדשת ממקום שנהגו אחר הקידושין או להיפך, מה יעשו. ונקט דאזלין בתר המקדש שהוא עושה המצוה.

ביאור ברכת "שהכל ברא לכבודו"

"שהכל ברא לכבודו" ברכה זו היא הברכה הראשונה בברכת השבע ברכות (ושניה בברכת הנישואין, לאחר בפה"ג). יש לברך בברכה זו בשני אופנים. האחד, שברכה זו היא שבח למקום. וזו ברכת השבח העומדת בפני עצמה, שאנו מצווים לברכו ולהללו תמיד, "תמיד תהללו בפה". וכאן בעת זו של הקמת אבן מחורבות ירושלים, של בית הבית היהודי מהללים לשמו "שהכל ברא לכבודו", וכאמרו "עושה שלום ובורא את הכל". ובאמת אין קשר ישיר לענין הזווג בברכה זו. והביאור השני, שנאמרת היא מחמת ברכת הזווג שע"י שיהיה המשך לקיום הדורות יש המשך לכבוד שמים בעולם, וזה נעשה ע"י בנין הבית היהודי בעם ישראל.

ובדבר זה נחלקו הראשונים. דעת רש"י לפנינו (ח'). שברכה זו אינה מסדר הזווג אלא ברכה היא על אסיפת העם שמתאספים לגמול חסד ולשמח את החתן והכלה. זכר לחסדי ה' שנתעסק עם אדם הראשון ונעשה לו שושבין, כמבואר באריכות בפרקי דר"א (פרק יא) וכן בגמ' בברכות (סא:) אמר רב ירמיה בן אלעזר מלמד שנעשה הקב"ה שושבין (משתדל בחופתו וזיווגו. רש"י) לאדם הראשון מכאן למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושביות ואל ירע לו.

ובעצם ברכה זו היה ראוי לברך בכל פעם שמתאספים עם בני ישראל באסיפת רבים כחו שמצאנו בברכות (נח'). הרואה אוכלסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים. ולזה ביאר רש"י שבזמן הנישואין אינו כבוד שמים מרובה יותר מכל מקום. ובאמת אם ענינה של ברכה זו הוא משום אסיפת העם, היה צריך לברך מיד כאשר מתאספים עם ה'. ביאר רש"י שהסמיכו את הברכה על הכוס כמו שאר הברכות שמצאנו שנאמרות על הכוס.

דעת הרמ"ה (הובא באבודרהם וכן נראה אף בדברי בעל העיטור) שברכה זו היא משבח המקום על מציאות הזיווג ומענין הנישואין דווקא שכבוד המקום הוא בהמשך קיום העולם שנאמר "כל הנקרא בשמי ולכבודי באתיו" (ישעי' מ"ז). שהעולם התחתון נברא לפריה ורביה שנאמר "לא תהו בראה לשבת יצרה" (ישעי' מ"ה יח'). (כדעת הרמ"ה אף בשו"ת הרשב"א אלף קס"ז שכל הברכות מעין הזווג ונפק"מ רק לענין פנים חדשות.)

האם ברכת אירוסין צריך בפני עשרה?

בגמ' מבואר ברכת חתנים בעשרה וחתנים מן המנין וכו'. בשו"ע (אבה"ע סי' לד' סעי' ד') כתב ברכת אירוסין צריכון עשרה לכתחילה. ובנו"כ כמעט כולם כתבו כעין הדברים. ולשון הח"מ (סק"ז) מלבד שני עדי קידושין צריך עוד שמנה אף

קרובים להיות אצל הברכה. עכ"ל. למד הח"מ, שמלבד העדי קידושין בעיני עוד שמנה אנשים. כדי שבסה"כ יהיו עשרה עבור הברכה כדברי המחבר. וכתב שלא אכפת לן שיהיו קרובים אלו העשרה גבי ברכה. ומעתה לכאור, הו"ל דבעיני עוד שבעה, אם לא אכפת לך שיש כאן קרובים. הרי חתן בעצמו יכול להצטרף למנין. אם עסקינן כבכל דבר שבקדושה דבעיני עשרה. ומדוע הזקיקו עוד שמנה מלבד העדי קידושין. והלא דבר הוא. והנה בכלל בנושא זה אם ברכת אירוסין צריך עשרה או לא נחלקו הראשונים. שדעת ר"א גאון, הובא בראשונים כאן כתובות (ז:), בעיני עשרה בין בברכת אירוסין ובין בברכת נישואין. מאידך ברמב"ם רמב"ן ועוד, לא הזקיקו עשרה כי אם בברכת חתנים. ובחיזושי הגר"ש (כתובות סי' ט') תלה פלוגתם הנזכרת, האם הוי ברכת המצוות, או השבח. שלדעת דהוי ברכת המצוות, לכאורה אין לומר דבעיני עשרה, כשאר ברכת המצוות, נטילת לולב, תפילין וכו'. אין סברא להצריך עשרה. אולם לדעות דס"ל דהוי ברכת השבח, יש לדון דלמא בעי עשרה. לפי המבואר באו"ח (סי' נה') בדברים דבעיני לאמרם דווקא בעשרה, לא נזכר שצריך עשרה מלבד האומר. ואיפכא ממשמעות הדברים, דלא בעיני יותר מעשרה ואפי' יותר מאחד אומר קדיש וכו'. וזה פשוט למתבונן.

אלא בהלכות ברכות ההודאות (או"ח סי' רי"ט סעי' ג') הביא הבאר היטב (סק"ד), פלוגתם האחרונים, האם לברכת הגומל בעיני עשרה מלבד המברך בעל הנס, או לא. אולם שם בשער הציון (אות ז') הכריח לומר, שאי"צ אלא סה"כ עשרה כולל בעל הנס, דילפינן מ"וירממוהו בקהל עם". וכמו דברכת חתנים, חתנים בכלל. א"כ ה"נ גבי הגומל.

מבואר שלמ"ב היה פשוט, שברכת חתנים עשרה, כולל החתן. א"כ דלא כמו שדקדקו מלשון החלקת מחוקק. למעשה נקטו גדולי הפוסקים דאף בפחות מעשרה מהני. וכן משמע לשון המחבר דכתב "לכתחילה". ועי' עוד בנודע ביהודה (אבה"ע תנינא סי' נו). ויש עוד להאריך.

סיכום הדף

נושא היום: ברכת אירוסין, חתנים, וברכת אבלים

דעת רבנן בברייתא, מברכים ברכת חתנים, בבית חתנים. **דעת רבי יהודה**, אף בבית אירוסין. **וביאר אבין**, שמדובר ביהודה, מפני שמתיוחד עמה. **בברייתא ב' למדנו**, ברכת חתנים, בבית חתנים. ברכת אירוסין, בבית אירוסין. **ברכת האירוסין יורק**, בא"ד אמה"ע אקבו"ו וצונו על העריות וכו'. **רב אחא סיים**, בא"ד מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין. **ונחלקו**, האם אין חותמים בדמיון לברכת הפירות. או חותמים בדמיון לקידוש.

ברכת חתנים, בעשרה כל שבעה. **לדעת רב יהודה**, רק כאשר יש פנים חדשות. ומברך שהכל ברא לכבודו. יוצר אדם. אשר יצר. שוש תשיש. שמח תשמח. ואשר ברא.

לו בירך 5 ברכות. **רב אסי** בירך 6 ברכות. **ונחלקו**, האם אדם וחוה ונבראו בב' יצירות, או ביצירה אחת. **הוכרע**, שכו"ע סברו שנבראו ביצירה אחת. ונחלקו האם הברכות נקבעו לפני מחשבת הבריאה, או הבריאה למעשה.

רב אשי בירך ביום הראשון את כל הברכות, **ומכאן ואילך** אם יש פנים חדשות בירך הכל. **ואם** לא היו פנים חדשות, בירך שהשמחה במעונו ואשר ברא. **עד ל' יום מהנישואין**, תולים שהסעודה מחמת הנישואין, ומברכים השמחה במעונו. לאחר ל' יום, אם אמר החתן שמחת החתונה, מברך. ואם לא, אינו מברך. **ודין** זה עד יב' חודש. **ואמר רב פפא**, שאפשר לברך שהשמחה במעונו משעה שמכנינים את השכר לחתונה. **רבינא**, בירך משעת אירוסין. רב תחליפא, בירך 6 ברכות והאריך. **ואין** הלכה כמותו. **רב חביבא** בירך שהשמחה במעונו בסעודת ברית. ואין הלכה כמותו, משום שיש צער לתינוק.

ר"נ אינו **בשם רב**, בברכת חתנים, החתן מצטרף למנין. ואילו בברכת אבלים האבל מצטרף. **ונחלקו רב** על משנה שנקטה, שאף אבלים מן המנין. **ואף רבי יוחנן** למד כדברי רב, **והקטו** מהמשנה על דבריו, שמבואר שאבלים מצטרפים. **ונקטו**, לגבי ברכת המזון אבלים מצטרפים. אולם לגבי שורה של נישום האבלים, אינם מצטרפים. **ואין הכוונה** "לשורה" של הניחום, אלא לרחבה בסעודת אבלים, ששם היו מברכים ברכת אבלים.

ר"ל הלך לביית האבל, **ואמר** שיאמרו דברים כנגד מיתת התינוק, או הבחור ששפטר. שיאמרו דברים בשבחו של מקום. שיאמרו דברים כנגד אבלים, כנגד מנחמי האבלים וכנגד כל ישראל.

עשרה כוסות תיקנו בבית האבל, ג' קודם האכילה, כדי לפתוח בני מעויו. ג' בתוך המזון, כדי לשרות המזון שבמעויו. **וארבעה** לאחר אכילה, כנגד ברכת הזן, ברכת הארץ, בונה ירושלים והטוב והמיטיב. **הוסיפו** עוד ארבעה, כנגד חזני העיר, פרנסי העיר, בית המקדש, **וכנגד רבן נמליאל**, שביזה עצמו שציווה לקבור בתכריכים פשוטים, כדי ללמד שאי"צ תכריכים יקרים, שהציבור לא יכול לעמוד בזה. **ומשהשתכר**, חזרו לתקנה הקודמת של י' כוסות בלבד.